

EUROOPPALAISTEN TOIMIJOIDEN NÄKEMYKSIÄ PSYKOSOSIAALISISTA RISKITEKIJÖISTÄ

Avainsanat: näkemykset psykososiaalisista riskitekijöistä,
eurooppalaiset toimijat, työperäinen stressi

Johdanto

Työhön liittyvät psykososiaaliset riskit ovat niitä työn suunnitteluun ja hallintaan, sosiaaliseen ympäristöön ja työjärjestelyihin liittyviä työn piirteitä, jotka voivat aiheuttaa psyykkistä tai fyysistä haittaa työntekijälle. Ne ovat tämän päivän työelämän keskeisimpiä työterveyden ja -turvallisuuden haasteita, ja ne liittyvät myös työperäiseen stressiin, työpaikkaväkivaltaan, häirintään ja kiusaamiseen työssä.

Useat kansainväliset organisaatiot ovat viime vuosina ryhtyneet toimenpiteisiin parantaakseen yleistä tietoisuutta psykososiaalisista riskeistä, työperäisestä stressistä sekä väkivallasta, häirinnästä ja kiusaamisesta työpaikoilla. Esimerkiksi vuonna 1999 Euroopan parlamentti kehotti Euroopan komissiota analysoimaan uusia ongelmia, joita olemassa olevat lait eivät kattaneet, esimerkiksi stressiä, uupumusta ja aggressiivisuutta. On myös huomionarvoista, että samaan aikaan psykososiaalisia tekijöitä pidettiin yhtenä työntekijöiden suurimmista terveysuhkista.

Maailman terveysjärjestö (WHO) korosti *Ministerial Conference on Mental Health* -konferenssissa vuonna 2005 mielen-terveyden ja hyvinvoinnin sekä mielen-terveysongelmien ennalta ehkäisyyn, hoidon ja kuntoutuksen tärkeyttä viitaten myös työpaikoille ja toi samalla esiin tutkimuksen suuren merkityksen. Eurooppalaiset sosiaalipartnerit ovat myös toimineet näiden kysymysten selvittämiseksi solmimalla vapaaehtoiset puitesopimukset työperäisestä stressistä (2004) sekä häirinnästä ja väkivallasta työssä (2007).

Näkemyksiä psykososiaalisista riskitekijöistä ja työperäisestä stressistä EU:ssa

Näkemyksiä psykososiaalisista riskitekijöistä on tutkittu toistaiseksi varsin vähän. Kaksi tärkeää kyselyä on kuitenkin osoittanut kuilun toimijoiden ja työntekijöiden näkemysten välillä. ISPEL (National Institute for Occupational Safety and Prevention, Italia) tutki vuonna 2004 12 EU-ehdokasmaassa kolmen eri toimijaryhmän (työntekijöiden, liittojen ja valtion toimielinten) näkemyksiä työperäisestä stressistä. Tutkimustulokset vahvistivat käsitystä kuilusta ja eroavaisuuksista ryhmien näkemyksissä työperäisen stressin ja psykososiaalisten riskien tärkeydestä. Tällä saattaa olla suuri merkitys tiedon siirtämisessä työoloja parantaviksi strategioiksi. Kyselyn tulokset tukivat myös Euroopan elin- ja työolojen kehittämissäätiön vuoden 2007 kyselyn tuloksia. Tutkimus osoitti, että työstressi on yleisimpiä työntekijöiden ilmoittamia sairauden syitä ja se koskettaa yli 40 miljoonaa ihmistä EU:n alueella. Neljäs Euroopan työolotutkimus (2007) osoitti myös, että 6 % työntekijöistä oli joutunut uhatuksi fyysisellä väkivallalla, 4 % oli kokenut fyysistä väkivaltaa ja 5 % kiusaamista ja/tai häirintää työpaikalla viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana.

Tavoite

Osana PRIMA-EF -projektia toteutettiin EU27-toimijoille (työnantajien, liittojen ja valtion toimielinten edustajat) kysely, jossa selvitettiin heidän näkemyksiään psykososiaalisista

riskeistä ja työperäisestä stressistä. Kysely sisälsi kysymyksiä psykososiaalisten riskien hallintaan liittyvien Euroopan laajuisten säädösten hyödyllisyydestä ja tarpeesta, psykososiaalisten riskien havaitsemisesta sekä psykososiaaliin riskeihin liittyvän sosiaaliseen vuoropuhelun roolista. Internet-pohjaisen kyselyn kohdistettiin Euroopan työterveys- ja työturvallisuusviraston johtokunnan jäsenille ja varahenkilöille sekä ryhmälle muita eurooppalaisia työterveyden ja -turvallisuuden toimijoita.

Tämä tietolehti esittelee kyselyn tärkeimmät tulokset, joita voivat käyttää hyväksi niin päättäjät, sosiaalipartnerit kuin asiantuntijatkin.

Toimijakyselyn tuloksia

Kysely osoitti, että työterveyttä ja -turvallisuutta koskeva eurooppalaista lainsäädäntö (direktiivi 89/391) tulisi ottaa käyttöön laajemmin ja tehokkaammin psykososiaalisten riskien arvioinnissa ja hallinnassa. Suurimmat esteet lainsäädännön toteutumiselle ovat psykososiaalisten riskien alhainen priorisointi, monimutkaiset ja epäyhtenäiset näkemykset riskeistä, yleinen tietoisuuden puute sekä yksimielisyyden puute sosiaalipartnereiden välillä.

Muista psykososiaaliin riskeihin epäsuorasti liittyvistä eurooppalaisista direktiiveistä saadut tulokset olivat mielenkiintoisia. Näitä direktiivejä ovat 92/270/EEC, 92/85/EEC 93/104/EC ja 96/34/EC. Selvitys osoitti, että kansallisella tasolla näiden direktiivien soveltaminen oli paljon parempaa. Onkin selvää, että ongelmat direktiivin 89/391 toteutumisessa johtuvat enimmäkseen siitä, että siinä ei mainita nimenomaisesti psykososiaalisia riskejä sekä käytännön työkalujen puutteesta niiden hallintaan. Muiden direktiivien osalta toiminnallinen kohde näyttää olevan tarkemmin määritelty.

Kaikki toimijat olivat yhtä mieltä siitä, että tarkoituksenmukainen psykososiaalisten riskien arviointi on olennainen työperäisen työstressin ehkäisyssä, ja että arvioinnin tulee koostua erilaisista arvioinneista (työntekijäraportit, yhtiöiden menettelytavat ja järjestelmät). Työterveys- ja -turvallisuus-asiantuntijoilla on tässä olennainen rooli ja vastavalmistuneille sekä terveys- ja turvallisuusalan asiantuntijoille suunnatun erityiskoulutuksen tarve on erityisen kiireellinen.

Vastaajat, erityisesti uusien EU27 maiden toimijat, olivat sitä mieltä, että kansallisella tasolla työperäinen stressi tunnustetaan riittämättömästi. Työnantajaliittojen edustajat olivat sitä mieltä, että psykososiaaliset riskit tunnustetaan riittävästi kun taas työntekijäliittojen ja valtionhallinnon edustajat pitivät tunnistamista riittämättömänä. Pääsyyinä kansallisen tason järjestelmien riittämättömyyteen pidettiin yleisen tietoisuuden puutetta ongelmasta, sen alhaista priorisointia, erityisten menettelytapojen ja säädösten puutetta sekä psykososiaalisten riskien arviointiin ja hallintaan sopivien työkalujen puutetta.

Toimijat kaikissa maissa pitivät psykososiaalisia riskejä työperäistä stressiä, häirintää, kiusaamista ja väkivaltaa työpaikalla, työntekijöiden keskeisinä huolenaiheina. Työperäisen stressin pääsyyinä pidettiin organisaatiokulttuuria, suurta työmäärää, kodin ja työn yhteensovittamisen vaikeutta,

tuen puutetta työpaikalla sekä huonoja sosiaalisia suhteita työyhteisössä. Toimijat olivat samaa mieltä myös siitä, että Euroopan tasolla tulisi kiinnittää enemmän huomiota työmarkkinoilla tapahtuviin muutoksiin, kuten työn epävarmuuteen ja työvoiman muuttoliikkeeseen sekä työperäisen stressin taloudellisiin seuraamuksiin. Kaikki vastaajat olivat samaa mieltä siitä, että työperäinen stressi voi johtaa sairauksiin ja että se on osatekijänä poissaoloissa, työtapaturmissa ja kroonisissa sairauksissa ja vaikuttaa näin kielteisesti tuottavuuteen.

Psykososiaalisten riskitekijöiden hallintaan saatavilla olevaan infrastruktuuriin, kuten kansallisen ja paikallisen tason työterveyspalvelujen tukeen, oltiin yleisesti tyytymättömiä. Toimijat toivat esiin itsenäisten asiantuntijoiden tuen tärkeyden ja luottamuksensa heihin.

Eurooppalainen työmarkkinaosapuolten välinen puitesopimus työperäisestä stressistä oli tuttu yli puolelle vastaajista. Vain kolmannes vastanneista uskoi, että sopimuksella on ollut vaikutusta ongelman ratkaisemiseksi tehtyihin toimenpiteisiin. Useimmat toimijat totesivat, että sosiaalinen vuoropuhelu (dialogi) on tärkeä, mutta pitivät sitä epätydyttävänä.

Kysely toi esiin selkeän eron kansallisessa valvutuneisuudessa psykososiaalisten riskien ja työperäisen stressin tärkeydestä vanhojen EU15 ja uusien EU27 jäsenmaiden välillä. Yksi mahdollinen selitys tälle on se, että verrattuna uusiin EU-maihin EU15 maat ovat kohdanneet tällaisia ongelmia jo vuosien ajan ja niillä on ollut enemmän mahdollisuuksia toteuttaa avainorganisaatioiden edistämiä kampanjoita valvutuneisuuden lisäämiseksi. Yksi esimerkki on Euroopan työturvallisuus- ja työterveysviraston vuonna 2002 aktivoima Eurooppalainen työperäisen stressin ennalta ehkäisemiseen tähdännyt teemaviikko.

Tie eteenpäin

Koulutus ja valvutuneisuuden lisääminen

Kyselyn tulokset osoittivat, että yksi ensisijaisista tehtävistä on lisätä kaikkien toimijoiden keskuudessa valvutuneisuutta työn psykososiaalisista riskeistä koko laajentuneessa EU:ssa. On kehitettävä ja edistettävä erityisiä psykososiaalisten riskien hallintaan suunnattuja koulutusohjelmia työmarkkinaosapuolille, työterveyden ja -turvallisuuden asiantuntijoille sekä työsuojelutarkastajille.

Tarkoituksenmukaisen infrastruktuurin ja tuen kehittäminen

Kyselyn tulokset osoittivat, että infrastruktuuri psykososiaalisten riskien hallintaan on puutteellinen sekä kansallisella että paikallistasolla. Tämä puute koskee myös työterveyspalvelujen tarjontaa. Psykososiaalisten riskien yleisyyden ja vaikutusten vuoksi psykososiaalisten riskien hallinnalle tulee saada aikaisempaa korkeampi prioriteetti kansallisilla ja kansainvälisillä tasoilla, ja eri toimijat tulee saada tietoisemmiksi sen tärkeydestä. Lisäksi tulee kehittää työkaluja ja toimintaohjeistuksia psykososiaalisten riskien hallintaan ja niiden käyttöä tulee edistää koko EU:n alueella.

Toimijoiden näkemyksiin tarttuminen ja sosiaalisen vuoropuhelun edistäminen

Sosiaalinen vuoropuhelu on hyödyllinen kommunikaation muoto sosiaalipartnerien välillä (katso myös PRIMA-EF -tietolehti nro 4). Sitä tulee käyttää kansallisella ja Euroopan tasolla keinona sekä ylittää kuilu eri toimijoiden näkemysten välillä että helpottamaan psykososiaalisten riskien arviointiin, hallintaan ja ennalta ehkäisyyn tähtäviä toimenpiteitä.

Tieteellinen tutkimus

Lisää tieteellistä tutkimusta tarvitaan alan toimijoiden näkemyksistä ja näiden näkemysten vaikutuksista psykososiaalisten riskien hallinnan toimintatapojen ja käytäntöjen kehittämiseen. Tällaisen tutkimuksen tulosten avulla voidaan edistää tiedon tehokasta soveltamista, sen muuntamista toimintatavoiksi ja käytännöiksi psykososiaalisten riskien hallitsemiseksi.

Lisätietoa

LEKA, S., COX, T. (Eds.). The European Framework for Psychosocial Risk Management: PRIMA-EF. I-WHO Publications, Nottingham, 2008. ISBN 978-0-9554365-2-9. PSYKOSOSIAALISTEN RISKIEN HALLINTA- Eurooppalainen viitekehys (PRIMA-EF). Opaskirja työnantajille ja työntekijöille. WHO ja Työterveyslaitos, 2008. Saatavilla osoitteesta www.ttl.fi, www.prima-ef.org
COX, T., GRIFFITHS, A., RIAL-GONZALEZ, E. Research on work related stress. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, 2000. http://osha.europa.eu/publications/reports/203/stress_en.pdf/at_download/file
EUROPEAN FOUNDATION FOR THE IMPROVEMENT OF LIVING AND WORKING CONDITIONS. Fourth European Working Conditions Survey. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2007. <http://www.eurofound.europa.eu/ewco/surveys/index.htm>
Neljäs Euroopan työolotutkimus. Euroopan elin- ja työolojen kehittämissäätiö. Saatavilla osoitteesta: <http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2006/78/fi/1/ef0678fi.pdf>
FRAMEWORK AGREEMENT ON HARASSMENT AND VIOLENCE AT WORK: http://ec.europa.eu/employment_social/news/2007/apr/harassment_violence_at_work_en.pdf
TYÖPERÄISTÄ STRESSIÄ KOSKEVA PUITESOPIMUS. <http://www.tyoturva.fi/stressikiertue/media/stressisopimus2006.pdf>
TYÖPERÄISTÄ STRESSIÄ KOSKEVA KESKUSJÄRJESTÖSOPIMUS. <http://www.tyoturva.fi/stressikiertue/media/stressisuositus2007.pdf>
Iavicoli, S. ET AL. Fact-finding survey on the perception of work-related stress in EU candidate countries. In Iavicoli, S., Deitingner, P., Grandi, C., Lupoli, M., Pera, A., Petyx, M. (Eds.). Stress at work in Enlarging Europe. Rome: ISPESL – WHO Collaborating Centre, 81-97, 2004.

Yhteystiedot

Johtava asiantuntija, PsT Maarit Vartia,

Työterveyslaitos, Työyhteisöt ja -organisaatiot osaamiskeskus
Puh: 030 474 2790,
Sähköposti: maarit.vartia@ttl.fi

Tohtori Sergio Iavicoli, Director of Department of

Occupational Medicine, ISPESL
Puh. +39 069 4181407
Sähköposti: sergio.iavicoli@ispesl.it

